

Asia: VN/3071/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaksi lainsäädännöksi

Esitysluonnoksen kokonaisuutta koskevat kysymykset

Yleiset huomiot automaattista päätöksentekoa koskevasta sääntelykokonaisuudesta

Esityksen tavoitteet ovat kannatettavia ja ehdotetun sääntelyn voidaan katsoa edistävän mm. hyvän hallinnon periaatteita ja oikeusturvan toteutumista. Säättäminen yleislain tasolla on tarpeen, jotta hallinnossa voidaan toimia automaattisen päätöksenteon osalta yhdenmukaisilla käytännöillä. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon alalla on tullut esiin seuraavat asiakokonaisuudet, joissa automaattinen päätöksenteko on tai voisi olla mahdollista:

Opintotuki:

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla automaattista päätöksentekoa käytetään jo nykyisinkin opintotuen myöntämisessä, josta Kela vastaa. Opintotuessa on käytössä sekä osittain että täysin automaattisia päätöksiä, jotka perustuvat ohjelman suorittamiin päättelyihin. Päättely perustuu tosiasioihin, jotka saadaan opiskelijalta itseltään, oppilaitokselta tai rekistereistä. Päätösten perusteella opiskelijalla voi syntyä tai olla syntymättä oikeus opintotukeen siten kuin opintotukilaissa säädetään. Automaattiseen päätöksentekoon liittyvää sääntelykokonaisuutta voidaan pitää kannatettavana, koska ehdotettu sääntely loisi oikeusperustan automatisoitujen päätösten tekemiseksi ja varmistaisi siten osaltaan sen, että automaattisia päätöksiä voidaan jatkossakin Kelassa tehdä. Sääntely ratkaisisi osaltaan myös niitä automaattiseen päätöksentekoon liittyviä kysymyksiä, jotka ovat nousseet esiin oikeusperustan puuttumisen vuoksi.

Opiskelijavalinta:

Esitysluonnoksen perusteella ei ole täysin selvää, onko korkeakoulujen taikka perusopetuksen jälkeisen koulutuksen yhteishaussa kyse luonnoksessa tarkoitettusta automaattisesta

päätöksenteosta ja miten ehdotettu sääntely suhteutuu siihen, että päätöksentekoprosessiin osallistuu eri toimijoita, vaikka varsinaisesta opiskelijavalintaa koskevasta päätöksestä vastaa koulutuksen järjestäjä. Ainakin osa opiskelijavalintaa koskevasta päätöksenteosta perustuu päättelyyn, jonka voisi katsoa täyttävän hallintolakiin ehdotetut edellytykset automaattiselle päätöksenteolle. Tulkintaa hankaloittaa kuitenkin se, että yhteishaussa yksittäistä opiskelijaa koskeva valinnan tulos syntyy usean koulutusten järjestäjien päätösten perusteella, mutta haun ja prosessin teknisenä toteuttajana toimii Opetushallitus. Kyse ei ole siten yksittäisen viranomaisen päätöksentekoprosessista vaan säännösten perusteella toteutetusta prosessista, jonka lopputuloksena syntyy valinnan tulos kunkin hakijan osalta. Mikäli automaattista päätöksentekoa koskevaa sääntelyä halutaan soveltaa opiskelijavalintaa koskevaan päätöksentekoon voi se siten edellyttää muutoksia sitä koskeviin säädöksiin.

Huomiot ehdotetun sääntelyn suhteesta hallinnon lainalaisuuteen, hyvään hallintoon ja avoimuuteen sekä virkavastuuseen

-

Kysymykset vaikutusarvioinnista

- Miten arvioitte ehdotuksen ja siihen sisältyvien vaatimusten vaikuttavan päätöksenteon automatisoinnin kehittämiseen ja käyttöönottoon tulevaisuudessa? Mitä hyötyjä ja mitä haittoja ehdotuksella olisi tulevan kehittämisen ja automaation hyödyntämisen osalta?

- Onko ehdotetuilla muutoksilla vaikutuksia, joita esityksessä ei ole tunnistettu ja jotka eivät liity jäljempänä esitettyihin kysymyksiin?

-

Laki hallintolain muuttamisesta

Yleiset huomiot hallintolain 8 b luvusta

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että hallintolakiin ehdotettavaan uuteen asioiden automaattista ratkaisemista koskevaan lukuun sisältyvät säännökset automaattisen ratkaisemisen sallitusta käyttöalasta ja oikeussuojaedellytyksestä ovat lähtökohtaisesti selkeät ja tarkoituksenmukaiset. Rajaus siitä, että viranomainen voisi ratkaista automaattisesti asian, johon ei sisälly seikkoja, jotka viranomaisen etukäteisen harkinnan mukaan edellyttäisivät tapauskohtaista harkintaa, on tarpeellinen. Myöskään opintotuen osalta harkintaa edellyttäviä tai opiskelijan selvityksiin nojaavia ratkaisuja ei voida automatisoida. Tästä esimerkkinä ovat opintojen edistymisen seurantaan ja harkinnanvaraiseen tukiajan pidentämiseen liittyvät ratkaisut.

Huomiot automaattisen ratkaisemisen määritelmästä (53 e §:n 1 momentti)

-

Huomiot automaattisesti ratkaistavien asioiden käyttöalasta ja rajauksesta (53 e §:n 2-4 momentti)

-

Huomiot automaattisen ratkaisemisen oikeussuojaedellytyksestä (53 f §)

-

Huomiot automaattisesta ratkaisemisesta ilmoittamisesta (53 g §)

-

Muut hallintolakia koskevat huomiot

-

Laki tiedonhallintalain muuttamisesta

Yleiset huomiot tiedonhallintalain 6 a luvusta

-

Yleiset huomiot tiedonhallintalain 13 a §:stä

-

Kysymykset vaikutusarvioinnista

- Jos organisaatiollanne on jo käytössä automatisoituja päätöksentekoprosesseja: Onko ehdotuksen vaikutukset olemassa oleviin automatisoituihin päätöksentekoprosesseihin arvioitu osaltanne riittävästi? Puuttuuko arvioinnista joitain keskeisiä näkökulmia? Onko muutoksen edellyttämät resurssitarpeet arvioitu oikeasuuntaisesti?

- Jos organisaatiollanne on jo käytössä automatisoituja päätöksentekoprosesseja: Jos käytössä olevasta automaattisesta päätöksenteosta jouduttaisiin luopumaan, millaisia resursseja nykyisten käsittelyvolyymien ja -aikojen säilyttäminen ilman automatisointia edellyttäisi?

- Onko tiedonhallintalakiin ehdotetun 13 a §:n vaikutukset arvioitu osaltanne riittävästi? Puuttuuko arvioinnista joitain keskeisiä näkökulmia? Onko muutoksen edellyttämät resurssitarpeet arvioitu oikeasuuntaisesti?

Esityksen vaikutusarviointia voidaan pitää opintotukipäätöksiin liittyen oikeasuuntaisina. Automaattisia päätöksiä annetaan Kelassa esityksen mukaan esimerkiksi opintotuen verkkohakemuksen perusteella haetusta opintotuesta, opintotuen lakkautuksesta, opintotuen perumisesta, opintotuen tulovalvonnassa, opintolainahyvityksestä ja -vähennyksestä sekä aikuiskoulutustuen lainatakauksesta. Esityksen arvion mukaan automaattipäätökset säästävät toimeenpanomenoja nykyisin noin 7,2 milj. euroa pelkästään opintotuessa, jossa annetaan noin 270 000 automaattista päätöstä vuosittain. Automaattisesta päätöksenteosta luopuminen lisäisi siten opintotuen osalta toimeenpanomenoja vähintäänkin vastaavasti.

Laki digipalvelulain muuttamisesta

Yleiset huomiot digipalvelulain 6 a §:stä

-

Kysymykset vaikutusarvioinnista

- Onko digipalvelulakiin ehdotetun 6 a §:n vaikutukset arvioitu osaltanne riittävästi? Puuttuuko arvioinnista joitain keskeisiä näkökulmia? Onko muutoksen edellyttämät resurssitarpeet arvioitu

oikeansuuntaisesti?

- Miten arvioitte digipalvelulakiin ehdotetun 6 a §:n ja siihen sisältyvien vaatimusten vaikuttavan palveluautomaation kehittämiseen ja käyttöönottoon tulevaisuudessa? Mitä hyötyjä ja mitä haittoja ehdotuksella olisi tulevan kehittämisen osalta?

-

Laki rikosasioiden tietosuojalain muuttamisesta

Huomiot 13 §:ään ehdotettavasta muutoksesta

-

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Huomiot ehdotetusta voimaantulosta sekä siirtymäsäännöksistä

-

Lehikoinen Anita
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Aalto Sami
Opetus- ja kulttuuriministeriö